

Op weg naar duurzame groei

Economische groei, gedefinieerd als een toename van het Bruto Binnenlands Product (BBP), zal de komende jaren voor veel Westerse economieën, waaronder Nederland, niet meer zo vanzelfsprekend zijn als in de afgelopen decennia. Dit is niet per definitie erg. Onze welvaart bevindt zich op een hoog niveau, waardoor we in een groot deel van onze materiële behoeften kunnen voorzien. Naarmate de welvaart stijgt, worden factoren belangrijker die niet zijn meegenomen in de berekening van het BBP maar wel bijdragen aan het welzijn van mensen, zoals vrije tijd en schone lucht. Bij deze constatering past de overstap naar een duurzamer groeimodel, waarin er aandacht is voor de economische, ecologische en sociale ontwikkeling. Een grote uitdaging die niet gemakkelijk te realiseren is.

Op zoek naar een nieuw groeimodel

Op dit moment wordt de economische discussie in Nederland vaak gereduceerd tot een discussie over inkomen: de groei en de verdeling ervan. Indien mensen over meer inkomen beschikken dan kunnen zij meer goederen en diensten consumeren, waardoor hun materiële welvaart toeneemt. Beleidsmakers hechten dan ook veel waarde aan economische groei. Economische groei wordt in de Westerse wereld, waaronder Nederland, echter steeds minder vanzelfsprekend, omdat de bronnen voor groei langzaam opdrogen (Stegeman et al, 2012). Dit hoeft niet erg te zijn. Naarmate het welvaartsniveau hoger ligt, wordt het voor mensen steeds belangrijker dat hun immateriële behoeften worden bevredigd (Maslow, 1943). Waarbij het met name om immateriële behoeften gaat die niet in het BBP zijn vervat, zoals een behoefte aan zekerheid en sociale contacten. Door economische groei als uitgangspunt te nemen, blijft de focus liggen op een vrij eng welvaartsbegrip. De aandacht zou in de Westerse wereld echter moeten verschuiven naar het welzijn van mensen. Niet alleen omdat

economische groei minder vanzelfsprekend wordt, maar vooral omdat een breder welvaartsbegrip onze huidige welvaartsbeleving beter dekt. Veel aandacht gaat hierbij uit naar het concept van duurzame ontwikkeling.

Duurzame versus groene groei

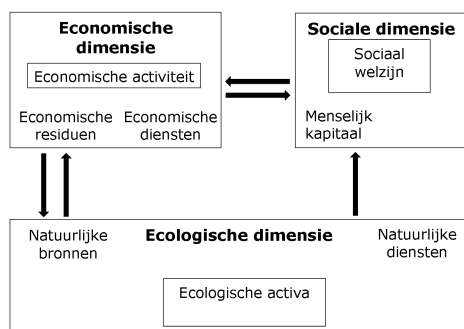
Er is sprake van duurzame ontwikkeling als er in een land een evenwicht bestaat tussen de economische, ecologische en sociale ontwikkeling. Een duurzame ontwikkeling voorziet in de behoeften van de huidige generatie (in de zin dat zij voldoende kwaliteit van leven oplevert), zonder dat daarmee de behoeften van toekomstige generaties in gevaar worden gebracht (Brundtland, 1987). Duurzame groei kan worden omschreven als een situatie waarin de economische activiteit toeneemt, terwijl tegelijkertijd de kwaliteit van de leefomgeving en het sociaal welzijn gelijk blijven of toenemen. Naast duurzame groei wordt er ook veel onderzoek gedaan naar groene groei, dat wil zeggen economische groei waarbij de grenzen van de draagkracht van de aarde worden gerespecteerd en er geen uitputting van grondstoffen plaatsvindt (CPB, 2011). Doordat in deze definitie geen rekening wordt gehouden met sociale aspecten, kan groene groei gepaard gaan met een afname van duurzame groei. Voor de welzijnsbeleving van mensen is zowel de ecologische als de sociale dimensie van belang (Stiglitz et al, 2009). Om deze reden kiezen we hier voor de duurzame-groeidefinitie.

Model voor duurzame groei

Om de status van duurzame groei in Nederland te onderzoeken, hebben we een conceptueel model ontwikkeld (figuur 1). Dit conceptuele model bestaat uit een economische, ecologische en sociale dimensie. Tussen de verschillende dimensies bestaan onderlinge verbanden. Natuurlijke hulpbronnen, die een onderdeel zijn van de ecologische activa, vormen een input voor de economische dimensie. Om

goederen te kunnen produceren zijn bijvoorbeeld fossiele brandstoffen nodig. De pijl van de ecologische naar de economische dimensie representeert deze bronfunctie. Naast deze pijl is er ook een pijl in omgekeerde richting getekend. Deze pijl verwijst naar de absorptiefunctie van de ecologische dimensie. Door de ont-plooiing van economische activiteiten ontstaan residuen, bijvoorbeeld in de vorm van afval of uitstoot van gassen, die worden geabsorbeerd door de ecologische dimensie. Ook tussen de economische en sociale dimensie bestaan twee verbanden. Productie leidt tot economische diensten die van invloed kunnen zijn op het sociale welzijn van mensen. Voorbeelden van zulke diensten zijn werk en inkomen die van invloed zijn op de materiële levensstandaard, persoonlijke activiteiten en economische en persoonlijke zekerheid. Daarnaast kan het sociale welzijn de economische activiteit beïnvloeden. Door scholing stijgt bijvoorbeeld de kwaliteit van het menselijk kapitaal, waardoor de arbeidsproductiviteit en de economische activiteit toenemen. Ten slotte is er sprake van interactie tussen de ecologische en sociale dimensie. De mate van vervuiling beïnvloedt bijvoorbeeld de gezondheid van mensen op een negatieve manier, terwijl recreatiemogelijkheden op een positieve manier bijdragen.

Figuur 1: Conceptueel model duurzame groei

Bron: Duindam (2012)

Om de stand van zaken met betrekking tot duurzame groei te bepalen, hebben we per dimensie een of enkele indicatoren geselecteerd waarmee de ontwikkelingen in de afgelopen decennia in kaart kunnen worden gebracht (tabel 1). We zijn ons ervan bewust dat deze indi-

catoren slechts een zeer grof beeld geven van de status van duurzame groei in Nederland. Het ontbreken van gegevens over verschillende dimensies die we wel graag zouden meten maakt het lastig om tot een universele en theoretisch tot in de puntjes verantwoorde maatstaf voor duurzame groei te komen. Dat is ook niet onze doelstelling. Het meenemen van meer variabelen dan BBP-groei geeft per definitie een breder beeld ten aanzien van welvaartsgroei.

Tabel 1: Maatstaven duurzame groei

Dimensie	Indicator	Variabelen
Economisch		BBP
Ecologisch	Ecologische efficiëntie	- Emissie van broeikasgassen
		- Binnenlandse materiaal consumptie
	Natuurlijke hulpbronnen	- Netto energie consumptie
		- Verwachte resterende olie- en gasvoorraden
Sociaal	Gezondheid	- Onttrekking van water aan de aarde als aandeel van de beschikbare bronnen
		- Aantal vogelsoorten dat beschermd wordt
	Scholing	- Mate van conservatie van natuurlijke habitaten en flora en fauna
		- Levensverwachting bij geboorte
		- Gezondheidsperceptie
Persoonlijke activiteiten	Werkgelegenheid	- Deel van de bevolking met een HBO/WO opleiding
		- Deel van de bevolking dat een opleiding volgt

Bron: Duindam (2012)

Als maatstaf voor de economische dimensie maken we gebruik van het BBP-volume. De ecologische dimensie brengen we in kaart aan de hand van de ecologische efficiëntie van productieprocessen. Indien de milieu-efficiëntie toeneemt, is er minder sprake van vervuiling ten opzichte van de economische productie. Indien de grondstoffenefficiëntie toeneemt, wordt er in het productieproces minder gebruik gemaakt van natuurlijke hulpbronnen om dezelfde hoeveelheid te produceren (CBS, 2011). In beide gevallen is de groei groener en duurzamer. Daarnaast hebben we gekeken naar de ontwikkeling van natuurlijke hulpbronnen door veranderingen in voorraden van hulpbronnen en ecosystemen te bestuderen (CBS, 2011). Indien de situatie in de afgelopen decennia is verbeterd, dan is de economische groei duurzaam geweest. De sociale dimensie hebben we

in kaart gebracht aan de hand van een aantal kerndimensies, die door Stiglitz et al (2009) zijn geïdentificeerd. De gezondheid hebben we in kaart gebracht met behulp van de levensverwachting en de gezondheidsperceptie van mensen. Het gedeelte van de bevolking dat een (hogere) opleiding volgt, vormt een proxy voor scholing. De persoonlijke activiteiten hebben we in kaart gebracht aan de hand van de werkgelegenheid.

Duurzame groei stip op horizon

Aan de hand van trends in de bovengenoemde indicatoren hebben we onderzocht in hoeverre de Nederlandse economie zich in de afgelopen jaren in een duurzamere richting heeft ontwikkeld.¹ De resultaten zijn weergegeven in tabel 2. Met betrekking tot ecologische efficiëntie is er sprake van een relatieve ont koppeling. De ontwikkeling van de indicatoren loopt achter bij de economische groei. De druk op de ecologische omgeving neemt toe, maar minder dan proportioneel met de groei van de economie. Er wordt op het ecologische front dus vooruitgang geboekt, maar het stadium van volledige duurzame groei is nog (lang) niet bereikt. Deze observatie wordt bevestigd door de toestand van het natuurlijk kapitaal, waar de laatste twintig jaar vooral negatieve trends zichtbaar waren. Onze economie is sterk afhankelijk van uitputbare grondstoffen en de ecologische omgeving fungeert als vuilnisvat voor ongewenste emissies van productie en consumptie. Op sociaal gebied wordt beter gescoord. Voor alle variabelen was een stabiele of positieve trend zichtbaar. De sociale dimensie zullen we in de rest van dit Themabericht dan ook buiten beschouwing laten.

De groei in Nederland is niet duurzaam te noemen. Gezien de slechte score op ecologisch gebied is het ook een utopie om te denken dat op korte termijn een overstap naar een volledig duurzaam groeimodel kan worden gemaakt. De overgang naar een dergelijk model vergt een

¹ Het betreft dus geen exacte meting van hoe duurzaam Nederland is.

enorme transitie in de manier waarop onze economie werkt en groeit. Deze transitie kan niet van de ene op de andere dag plaatsvinden; het is een geleidelijk proces.

Tabel 2: Resultaten duurzame groei

Dimensie	Variabelen	Trend	Duurzame groei
Economisch BBP			
Ecologisch	Emissie van broeikasgassen	Relatieve ont koppeling	Nee
	Binnenlandse materiaal consumptie	Relatieve ont koppeling	Nee
	Netto energie consumptie	Relatieve ont koppeling	Nee
	Verwachte resterende olie- en gasvoorraden	Negatieve trend	Nee
	Onttrekking van water aan de aarde als aandeel van de beschikbare bronnen	Stabiele trend	Plausibel
Sociaal	Aantal vogelsoorten dat beschermd wordt	Negatieve trend	Nee
	Mate van conservatie van natuurlijke habitaten en flora en fauna	Negatieve trend	Nee
	Levensverwachting bij geboorte	Stabiele trend	Plausibel
	Gezondheidsperceptie	Stabiele trend	Plausibel
	Deel van de bevolking met een HBO/WO opleiding	Positieve trend	Ja
	Deel van de bevolking dat een opleiding volgt	Positieve trend	Ja
	Werkgelegenheid	Positieve trend	Ja

Bron: Duindam (2012)

Duurzamere groei wel binnen handbereik

Duurzamere groei behoort wel tot de mogelijkheden (CPB, 2011). Hiertoe is het belangrijk om de komende jaren in te zetten op groenere productiemethoden, zodat dezelfde goederen en diensten kunnen worden geproduceerd met minder uitputbare grondstoffen en de productie het minder belastend is voor het milieu. Ook kan ervoor worden gekozen om in te zetten op de ontwikkeling van minder belastende substituten voor onze huidige producten en diensten. De omschakeling naar duurzamere productiemethoden/minder belastbare substituten vindt alleen plaats als het voor producenten voldoende aantrekkelijk wordt om hierop in te zetten. Hierbij kunnen consumenten en overheden een belangrijke rol spelen.

Als consumenten duurzame producten en diensten prefereren boven niet-duurzame varianten, dan kunnen producenten niet anders dan hierin meegaan. Niet-duurzame producten zijn op dit moment vaak goedkoper dan duurzame varianten, waardoor veel consumenten deze producten prefereren boven duurzame varian-

ten. Niet-duurzame producten zijn goedkoper, omdat de externe effecten niet juist geprijsd zijn. Deze reflecteren, mede door afwezigheid van markten, niet de maatschappelijke schaarsteverhoudingen. Daarnaast is de markt voor niet-duurzame producten op dit moment nog veel groter dan de markt voor duurzame producten, waardoor er schaalvoordelen kunnen worden bereikt. De overheid kan consumenten stimuleren om voor duurzame producten te kiezen door in te grijpen in de prijsvorming. Enerzijds kan zij ervoor kiezen om heffingen voor niet-duurzame producten of productieprocessen op te leggen. Anderzijds kan de overheid subsidies verstrekken voor duurzame producten.² Gezien de bezuinigingsopgave waar de overheid voor staat zijn de mogelijkheden tot subsidies beperkt. Daarnaast blijkt steeds weer dat het stimuleren van verduurzaming voor een deel geografisch beperkt is. Door uitwijkgedrag bij heffingen (denk bijvoorbeeld aan de vliegtaks) worden gedragswijzigingen slechts beperkt bereikt. Op andere terreinen (denk bijvoorbeeld aan zonne-energie) hebben grote verschillen in beleid wel geresulteerd in verschillen in duurzame groei tussen economieën. De overheid kan ook het gedrag van producenten sturen door heffingen en subsidies. De mate van sturing door de overheid kan worden afgemeten aan de omvang van de milieugerelateerde belastingen. Op dit gebied neemt Nederland van 34 OESO-landen, na Denemarken, de hoogste plaats in (OESO, 2011). Dat Nederland toch slecht scoort op ecologisch gebied, wordt veroorzaakt door de slechte uitgangssituatie.

Conclusie

Nu de traditionele economische groei stagneert, de grondstoffenprijzen stijgen en veel mensen er achter komen dat welvaart meer is dan inkomen, groeit het besef dat duurzame groei belangrijk is. De overstap naar een volledig duurzaam groeimodel vergt een enorme

transitie in de manier waarop onze economie werkt en groeit. Deze transitie kan niet van de ene op de andere dag plaatsvinden; het is een geleidelijk proces. Hoewel een overgang naar een duurzamer economisch model meer welvaart voor toekomstige generaties betekent, zal dit ten koste gaan van de welvaart van de huidige generaties. Maar dit is hoe dan ook nodig. En hoe eerder we er in Nederland mee beginnen, hoe beter het is voor toekomstige generaties. Bovendien is het nu het moment om over te stappen op een ander groeimodel. Het 'klassieke' economische groeimodel is minder relevant voor ons en -wellicht nog belangrijker- het biedt geen enkel perspectief. Terwijl mensen dit juist nodig hebben.

oktober 2012

Thijs Duindam

T.F.Duindam@rn.rabobank.nl

Ruth van de Belt

R.Belt@rn.rabobank.nl

www.rabobank.com/economie

Literatuurlijst

Brundtland (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*. New York: Verenigde Naties.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2011). *Monitor Duurzaam Nederland*. Den Haag: CBS.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2011). *Green growth in the Netherlands*. Den Haag: CBS.

Centraal Planbureau (2011a). *Groene groei: een wenkend perspectief?* Den Haag: CPB.

Centraal Planbureau (2011b). *Groene groei voorlopig utopisch. Groenere groei wel haalbaar*. Den Haag: CPB.

Duindam, T.F. (2012). *Green growth progress in the Netherlands. A more inclusive economic conceptualization*. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Mashlow, A. (1943). A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, 50, pp. 370-396.

OESO (2011). *Toward Green Growth*. Parijs: OESO.

Stegeman, H.W., R. van de Belt en P. Piljic (2012). *Economische stagnatie als vooruitzicht*. Me Judice, 12 oktober 2012.

Stiglitz, J., A. Sen en J.P. Fitoussi (2009). *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*.

² Naast heffingen en subsidies beschikt de overheid ook over andere instrumenten. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan verboden en geboden.